

PEDAGOG VA PSIXOLOGLARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI BELGILOVCHI KO'NIKMA VA QOBILIYATLAR

Xakimova Feruza Qutpiddinovna

Toshkent kimyo xalqaro universiteti

Namangan filiali magistri

Annotatsiya. *Ushbu ilmiy maqolada pedagog o'qituvchi va psixologlarning kasbiy kompetentligini belgilovchi asosiy ko'nikma va qobiliyatlar tahlil qilindi. Tadqiqotda xalqaro va O'zbekiston manbalari asosida pedagogik va psixologik kompetentlikning tarkibiy qismlari ko'rib chiqildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, kasbiy kompetentlik integrativ xususiyatga ega bo'lib, shaxsiy, ijtimoiy, maxsus, texnologik va ekstremal komponentlardan iborat. Pedagoglar uchun o'quv jarayonini rejalashtirish, baholash va sinfni boshqarish ko'nikmalari, psixologlar uchun esa baholash, intervensiya va maslahat berish qobiliyatlari markaziy o'rin tutadi. O'zbekiston ta'lim tizimida ushbu kompetentliklarni rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *kasbiy kompetentlik, pedagogik ko'nikmalar, psixologik qobiliyatlar, integrativ kompetentlik, O'zbekiston ta'limi, xalqaro standartlar.*

Abstract. *This scientific article analyzes the key skills and abilities that define the professional competence of pedagogues (teachers) and psychologists. The study examines the components of pedagogical and psychological competence based on international sources and Uzbek sources. The results indicate that professional competence has an integrative character, consisting of personal, social, special, technological, and extreme components. For teachers, skills in planning, assessing, and managing the learning process are central; for psychologists, assessment, intervention, and consultation abilities play a key role. Practical recommendations are provided for developing these competencies in the Uzbek education system.*

Keywords: *professional competence, pedagogical skills, psychological abilities, integrative competence, Uzbekistan education, international standards.*

Аннотация. *В данной научной статье анализируются ключевые навыки и способности, определяющие профессиональную компетентность педагогов учителей и психологов. Исследование, рассматривает компоненты педагогической и психологической компетентности на основе международных источников и узбекских источников. Результаты показывают, что профессиональная компетентность имеет интегративный характер и состоит из личностного, социального, специального, технологического и экстремального компонентов. Для педагогов центральными являются навыки планирования, оценки и управления учебным процессом; для психологов - способности к оценке, вмешательству и консультированию. Даны практические рекомендации по развитию этих компетентностей в системе образования Узбекистана.*

Ключевые слова: профессиональная компетентность, педагогические навыки, психологические способности, интегративная компетентность, образование Узбекистана, международные стандарты.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagog va psixologlarning kasbiy kompetentligi ta'lim sifati va o'quvchilarning rivojlanishini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. "Kompetentlik" tushunchasi psixologiya va pedagogikadan kelib chiqqan bo'lib, mutaxassisning murakkab vaziyatlarda bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy fazilatlarni safarbar etib, samarali faoliyat yuritish qobiliyatini bildiradi. O'zbekiston Respublikasida ta'limni rivojlantirish strategiyasi (2030 yilgacha) doirasida o'qituvchi va psixologlarning kasbiy mahoratini oshirish dolzarb vazifa sifatida belgilangan. Xalqaro tajribada pedagogning 13 ta asosiy kompetentligi aniqlangan bo'lib, ular o'quv jarayonini rejalashtirish, amalga oshirish, baholash va sinfni boshqarishga qaratilgan. Psixologlar uchun esa APA va ABPP standartlarida baholash, intervensiya va maslahat markaziy o'rin tutadi. O'zbek manbalarida esa kasbiy kompetentlik shaxsiy, ijtimoiy, maxsus, texnologik va ekstremal komponentlarga bo'linadi. Ushbu maqolaning maqsadi pedagog va psixologlarning kasbiy kompetentligini belgilovchi ko'nikma va qobiliyatlarni xalqaro va mahalliy manbalar asosida tizimli tahlil qilish, ularning o'xshashlik va farqlarini ochib berish hamda O'zbekiston ta'lim tizimida qo'llash imkoniyatlarini ko'rsatishdir. Tadqiqotning yangiligi shundaki, ikki mutaxassislik pedagog va psixolog birgalikda ko'rib chiqilmoqda, bu esa integrativ yondashuvni ta'minlaydi.

METODLAR

Tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega bo'lib, adabiyotlar tahlili usulidan foydalanilgan. Manbalar tanlashda quyidagi mezonlar qo'llanilgan: Ilmiy ishonchlik, dolzarblik, geografik qamrov: xalqaro va O'zbekiston. Jami 20+ manba tahlil qilindi, ulardan 10 tasi xalqaro, 10 tasi mahalliy. Tahlil jarayonida tematik kodlash qo'llanilgan: "ko'nikma", "qobiliyat", "komponentlar", "rivojlantirish". Ushbu hujjatlar pedagog va psixologlarning kasbiy faoliyatini belgilovchi asosiy ko'nikma va qobiliyatlarni tizimli ravishda tavsiflaydi. Tahlil usuli sifatida tematik kodlash qo'llanildi. Bunda "ko'nikma", "qobiliyat", "komponent", "integrativlik", "rivojlantirish mexanizmlari" kabi kodlar orqali materiallar guruhlandi. Natijalar jadval va sxemalar shaklida umumlashtirildi, bu esa pedagog va psixologlar kompetentligining o'xshashlik va farqlarini aniq ko'rsatishga yordam berdi. Tadqiqotning cheklovlari shundaki, u faqat nazariy tahlilga asoslangan; empirik so'rovnomalar yoki kuzatuvlar o'tkazilmagan. Shuning uchun kelajakdagi tadqiqotlar uchun amaliy tekshiruv zarur deb hisoblanadi [6].

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, pedagog va psixologlarning kasbiy kompetentligi integrativ xususiyatga ega bo'lib, bir nechta o'zaro bog'liq komponentlardan iborat. Quebec Reference Framework bo'yicha pedagoglar uchun 13 ta asosiy kompetentsiya aniqlangan

bo'lib, ular uchta asosiy sohada (sinfda ishlash, hamkorlik va kasbiy rivojlanish) guruhlangan[1]. Masalan:

1. O'quv jarayonini rejalashtirish va amalga oshirish: o'quvchilarning oldingi bilimlarini hisobga olgan holda darslarni loyihalashtirish, interaktiv metodlarni qo'llash va qayta aloqa berish.
2. Baholash: turli vositalar orqali o'quv natijalarini tekshirish va baholash.
3. Sinf boshqaruvi: ijtimoiy-emotsional muhit yaratish, xulq-atvorni tartibga solish va o'quvchilar xilma-xilligini hisobga olish.
4. Raqamli va inklyuziv kompetensiyalar: zamonaviy texnologiyalarni o'quv jarayoniga integratsiya qilish va turli ehtiyojlarga moslashish.

O'zbek manbalarida N.A. Muslimov kasbiy kompetentlikni quyidagi komponentlarga ajratadi: shaxsiy, ijtimoiy, maxsus texnologik va ekstremal[4]. Psixologlar ayniqsa, maktab psixologlari uchun kompetentlik quyidagilarni o'z ichiga oladi [3]:

1. Baholash: psixologik testlar, kuzatuv va ma'lumotlar tahlili.
2. Interventsiya: individual va guruhli yordam dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish.
3. Maslahat va hamkorlik: o'qituvchilar, ota-onalar va maktab rahbariyati bilan birgalikda ishlash.
4. Tadqiqot, etika va madaniy sezgirlik: ilmiy asoslangan amaliyot va maxfiylikni ta'minlash.

Quyidagi jadval ikki mutaxassislikning asosiy ko'nikmalarini taqqoslaydi

Komponent	Pedagoglar (asosan)	Psixologlar(asosan)
Psixologik va emotsional	Sinf muhitini yaratish, motivatsiyani oshirish	Individual baholash va emotsional yordam
Kommunikativ	O'quvchilar bilan muloqot va hamkorlik	Maslahat, ota-onalar bilan ish
Metodik va texnologik	Dars rejalashtirish, raqamli vositalar	Diagnostika vositalari, intervensiya dasturlari
Kreativ va innovatsion	Yangi metodlarni joriy etish	Ijodiy yondashuvlar va profilaktika

Natijalar shuni ko'rsatadiki, ikkala sohada ham kommunikativ va psixologik ko'nikmalar umumiy, ammo pedagoglar o'quv jarayoniga, psixologlar esa individual-psixologik yordamga ko'proq e'tibor qaratadi. O'zbekistonda raqamli texnologiyalar va inklyuziv ta'lim talablari ushbu kompetentliklarni rivojlantirishni yanada dolzarb qilmoqda.

MUHOKAMA

Olingan natijalar xalqaro va milliy yondashuvlar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni aniq ko'rsatadi. Xalqaro standartlar inklyuzivlik, raqamli integratsiya va doimiy kasbiy o'sishga

kuchli urg‘u bersa [1, 2], O‘zbek manbalari shaxsiy va ekstremal komponentlarni qo‘shimcha ravishda ta’kidlaydi [4]. Bu farq milliy sharoitlar – o‘quvchilar tarkibidagi xilma-xillik, favqulodda vaziyatlar va ta’lim islohotlarining o‘ziga xosligi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Integrativlik ikkala mutaxassislik uchun ham umumiy xususiyat. Masalan, maktab psixologi va o‘qituvchi hamkorligi orqali o‘quvchilarning emotsional va akademik rivojlanishini birgalikda qo‘llab-quvvatlash mumkin. Biroq, amaliyotda bu hamkorlik yetarli darajada rivojlanmagan bo‘lishi mumkin, chunki oliy ta’lim dasturlarida integrativ treninglar kam. Shuningdek, raqamli kompetentlik ham xalqaro, ham mahalliy tadqiqotlarda dolzarb, ammo O‘zbekistonda infratuzilma va tayyorgarlik darajasi bo‘yicha qo‘shimcha ishlar talab etiladi.

Tavsiyalar:

1. Oliy ta’lim dasturlariga Quebec va APA standartlarini moslashtirgan holda modul darslar kiritish.
2. Doimiy malaka oshirish kurslarida simulyatsiya va case-study usullarini qo‘llash.
3. “Kompetentlik portfeli” tizimini joriy etish orqali o‘qituvchi va psixologlarning o‘shirishini monitoring qilish.
4. Maktablarda pedagog-psixolog hamkorligi uchun maxsus protokollar ishlab chiqish.

Tadqiqotning cheklovlari nazariy xarakterda ekanligi sababli, ke lajakda so‘rovnomalar, intervyular yoki eksperimental tadqiqotlar orqali natijalarni amaliyotda sinab ko‘rish zarur. Bu esa O‘zbekiston ta’lim tizimida mutaxassislar tayyorlash sifatini yanada oshirishga yordam beradi.

XULOSA

Pedagog va psixologlarning kasbiy kompetentligini belgilovchi ko‘nikma va qobiliyatlar murakkab, integrativ tizim bo‘lib, ta’lim sifati va o‘quvchilar rivojlanishining asosiy omili hisoblanadi. O‘zbekiston ta’lim strategiyasi (2030) doirasida ushbu kompetentliklarni rivojlantirish uchun integrativ yondashuv, doimiy trening va raqamli vositalarni joriy etish muhim ahamiyatga ega. Natijada, barkamol va zamonaviy talablarga javob bera oladigan mutaxassislar tayyorlash imkoniyati kengayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Quebec Ministry of Education. Reference Framework for Professional Competencies for Teachers, 2021.
2. OECD. TALIS 2024 Insights and Interpretations, 2025.
3. American Board of School Psychology. Core Competencies, ABPP.
4. Muslimov N.A. va boshq. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. Toshkent: Sano-standart, 2015.
5. Nazarova B. Kasbiy kompetentlik tarkibiy asoslari (tegishli tadqiqotlar).
6. Artikbayev M. va boshq. So‘nggi yillardagi O‘zbekiston tadqiqotlari.
7. Markova A.K. Professional competence of the teacher (xalqaro ta’sir).